

resettlement realization actions of the West Ukrainian population, which suffered from ground shortage on the Byelorussian and Russian territories. The Russian authorities attitude to the person of Andrii Sheptytskyi and his activity within the limits of the Empire is given.

Key words: bishop Andrii Sheptytskyi, Catholic church, clergy, Russia, resettlement, ground sale.

УДК 94 : 329.4 (477.83/.86) "1908/1914"
У 83

УЛІНА УСЬКА

ПОЛІТИЧНЕ РОЗМЕЖУВАННЯ В РУСОФІЛЬСЬКОМУ РУСІ ГАЛИЧИНИ У 1908 – 1914 РР.

У статті висвітлено причини ідеологічних і тактичних суперечок між радикальними та поміркованими русофілами в Галичині. Звертається увага на спроби реорганізації "Русско-народной партии" (РНП), утворення "старокурських" та "новокурських" окремих організаційних структур, з'ясування політичні наслідки розколу русофільського руху.

Ключові слова: русофільський рух, політичні партії, Галичина.

Русофільський рух як ідейно-політична течія в українському національному русі, що була орієнтована на культурну єдність всеруського православного простору, під впливом гострої конфронтації з народолюбчим табором на початку ХХ століття оформилася в "Русско-народную партію" (РНП). РНП згуртувала одночасно довкола себе поміркованих (старорусинів) та радикалів, які відкрито виступали проти "рутенщини", старорусинства, доводили правомірність існування російської національної ідентичності в середовищі галицьких українців. Проте така політична терпимість "старокурських" та "новокурських" проіснувала не довго, а саме до моменту спонукання австрійським урядом русофілів публічно задекларувати свої політичні погляди з огляду на напруження відносин з Російською імперією. Через підтримку проросійської політичної орієнтації радикальні русофіли опинилися поза законом, у той час як "старокурські", підтвердивши традиційну австрофільську орієнтацію, лояльно трактувалися державою.

© Уська Уліна, 2003

Протягом останніх років спостерігається зростання наукового інтересу дослідників до феномену галицького русофільства. За останнє десятиліття з'явилися праці О. Аркуші і М. Мудрого, С. Макарука, О. Турій, А. Вендланд та ін., в яких по-новому осмислюється генеза та етапи розвитку русофільської ідеології в Галичині, здійснюється спроба відійти від традиційної концепції в українській історіографії, що трактувала русофільську політичну модель розвитку українського національного руху як меншовартісну, а іноді навіть як шкідливу для процесів національного розвитку [1; 7; 8; 10]. Однак поза увагою дослідників залишилися проблеми організаційного розвитку русофільського руху в 1908 – 1914 рр.

Мета статті – висвітлити причини ідеологічних суперечок між прихильниками радикального та поміркованого крила РНП, розкрити їхні наслідки для розвитку русофільського руху загалом, увести в науковий обіг неопубліковані матеріали Австрійського державного архіву у Відні та Центрального державного історичного архіву України у Львові.

Численні звинувачення членів РНП парламентськими послами української табору у відкритій проросійській агітації та шпигунстві змусили поміркованих русофільів відмежуватися від радикалів, що спричинило розкол партії. Викривальна аргументована критика прилужництва галицьких русофільів російському царизму справила надзвичайне враження не тільки на послів Державної Ради, а й на австрійську громадськість загалом. З огляду на це 21 травня 1908 р. в австрійському парламенті парох Успенської церкви у Львові В. Давидяк від імені “Русско-народного клуба” змушений був спростувати закиди послів С. Вітика, К. Трильовського, Т. Старуха, Л. Бачинського, висловлені на адресу М. Глібовицького з приводу “руссофільської політики за рубіл”. Він офіційно заявив, що “русско-народний рух у Галичині потрібно розглядати, виходячи виключно з національно-культурної точки зору [...] Російський (русинський) народ у Галичині становить складову частину російського племені з однією мовою, яка тільки усно відрізняється від російської мови [...] У політичному ж відношенні

російсько-національна партія стоїть міцно та непохитно на австрійському ґрунті й наш народ (за відданість державі. – У.У.) не безпідставно називають “тірольцями Сходу” [9, 4768 – 4769].

Цю думку підтримував М. Король, заявивши 11 жовтня 1908 р. у галицькому сеймі, що він вважає себе етнічно малорусином, а не росіянином, хоча водночас визнає культурну єдність всеруського простору та національну особність малоруського народу [3]. Ці заяви В. Давидяка у парламенті та М. Короля в галицькому сеймі поклали початок розколу русофільського табору. На знак протесту “новокурсиники” ініціювали реорганізацію РНП.

2 лютого 1909 р. на з'їзді “мужів довіря” РНП у Львові прихильники радикального русофільства на чолі з В. Дудикевичем засудили виступ М. Короля в сеймі, вимагали змінити програму та провести перевибори керівництва партії. Демонструючи свій протест, “старокурсиники” на чолі з послами галицького сейму М. Королем, М. Глібовицьким, І. Трачем, Й. Ганчаковським та В. Куріловичем покинули зал засідань. Партійний комітет – “Народный Совет”, а також товариство “Руська Рада” перейшли до рук “новокурсиників”. Збори обрали головою партії В. Дудикевича, а до складу Народного Совета увійшли Д. Марков та суддя М. Глушкевич, крайовий адвокат Р. Алексеєвич, судовий радник В. Нижинський, о. П. Машак, о. Т. Качмарчук [VIII].

5 лютого 1909 р. партійна конференція РНП прийняла рішення провести реорганізацію на зразок партії чеських або німецьких аграріїв з урахуванням радикальних поглядів В. Дудикевича. Було вирішено провести перевибори голів повітових комітетів так, щоб прихильники радикального русофільства очолили партійні осередки на місцях. Партійними органами замість газети “Галичанин” були визнані “Прикарпатская Русь” та “Русское слово”, а також новостворений тижневик “Русь” [VIII].

У свою чергу, “старокурсиники” на чолі з М. Королем, М. Глібовицьким, В. Давидяком, І. Костецьким, Л. Павенським, І. Добрянським вирішили створити окрему партію на

консервативних засадах, уклали статут політичного союзу "Галицько-Руська Рада", який був зареєстрований намісництвом 6 грудня 1909 р. [IX]. Редактор газети "Галичанин" крайовий адвокат з Перемишля К. Черлончакевич 31 жовтня 1909 р. передав колишній партійний орган старорусинським сеймовим та парламентарним послам. Незважаючи на розкол РНП, старому курсу залишилися вірними мешканці сілської місцевості, у той час як "новокурсиники" здобули більший вплив у містах.

Перестудування прихильників В. Дудикевича австрійською владою на території держави, звичайно, мало свої підстави. Радикальне крило РНП, частина греко-католицького духовенства, яка пропагувала перехід на православ'я, а також численні агітатори одержували матеріальну підтримку, що надходила з Росії. Активну діяльність зі збору коштів у Росії розгорнуло засноване 15 грудня 1902 р. у Петербурзі Галицько-російське благодійне товариство під керівництвом "закулісного діача галицьких русофілів" графа В. Бобринського. 1 червня 1909 р. товариство прийняло новий статут, який дозволив матеріально сприяти "визволенню галицьких русинів з-під австрійського гніту". За декілька років діяльності Галицько-російське благодійне товариство зібрало близько 3000000 рублів, які були витрачені на підтримку "закабалених австрійських русинів", безкоштовне надслання російських газет і часописів, опіку на території Росії над скомпрометованими в Австрії членами РНП, агітаторські подорожі російських агентів та ін. [X]. Проте російські панславистські товариства, на думку аташе австро-угорського консульства в Москві Керменіча, не могли самостійно акумулювати у статутних фондах достатньо коштів для того, щоб фінансувати проросійську пропаганду в Галичині. Значна частина грошей надходила від політичних діячів та близьких до царського двору кіл [I, 806], зокрема від депутатів Державної Думи Нарижкіна, Ермолова, а також від оберпрокурора Священного Синоду В. Саблера, київського митрополита Флавіана, волинського архієпископа Антонія, холмського єпископа Євлогія [II, 908].

Протестуючи проти фінансування російськими урядовими колами радикального крила РНП та користуючись підтримкою галицької адміністрації, установчі збори старорусинської "Галицько-Руської Ради", що відбулися 27 січня 1910 р. у Народному Домі у Львові, прийняли нову програму, яка базувалася на засадах культурної єдності русинів та росіян, непохитної вірності й відданості австрійській династії Габсбургів, Греко-католицькій церкві, необхідності пошуку політичного компромісу з партіями польського табору, боротьби з національним шовінізмом, упродовження української мови викладання в народних і міських школах, обов'язкового викладання російської мови й літератури в середніх школах та вищих навчальних закладах та ін. На зборах крайовий адвокат Й. Крушинський констатував, що не сумісні з інтересами "русинського народу" дії та заяви В. Дудикевича завадали школи русофільському рухові взагалі, а його прихильники ведуть заборонену пропаганду проросійських ідей у Галичині та на Буковині. Щоденник "Галичанин" та тижневик "Русское слово" були визнані офіційними органами новоутвореної партії, причому було вирішено видавати їх на зрозумілій для селян народній мові, зменшити вживання російських висловів. З'їзд обрав нове керівництво партії – Народний Комітет, до складу якого увійшли І. Костецький як голова, І. Добрянський як заступник, а також М. Король, М. Гнібовицький, В. Давидяк, М. Лісний, Л. Павенський, о. І. Давидович, о. Й. Пелех, Й. Габа [IX].

Через особисті конфлікти членів РНП русофільські фракції в австрійському парламенті та галицькому сеймі залишилися політично бездіяльними. Найгостріша боротьба між консервативними (М. Король, Й. Ганчаковський, В. Криницький, І. Трач і О. Крисоватий) та радикальними русофілами (о. А. Колпачкевич, о. К. Сенік, В. Дудикевич, М. Миронюк-Зайчук) розгорнулася на засіданнях крайового сейму, на шпальтах газет "Галичанин" та "Трикаратская Русь". Через спрямовані проти старорусинів наклепи В. Дудикевича В. Давидяк відмовився від посади голови парламентського

“Русско-народного клуба” та подав у суд, щоб захистити свою честь [4]. Привселюдно В. Давидяк закинув В. Дудикевичу те, що він зловживає партійними грошима, запропонував перевірити надходження членських внесків та видатки партії. 22 січня 1911 р. суд виправдав честь Давидяка та встановив, що протягом трьох останніх років Дудикевич у приватних цілях без відома інших членів товариства “Самопомощь” використав 53000 крон [5].

Оголошений перед парламентськими виборами 1911 р. вирок “суду честі” дозволив консервативній Галицько-Русській Раді 14 березня 1911 р. провести спробу реорганізації “Русско-народной партии” та відновлення “старорусинської ідеї” [6]. Проте під час парламентських виборчих перегонів 1911 р. кандидати консервативного виборчого блоку Галицько-Русської Ради І. Костецький, М. Король, Й. Крушинський, М. Гібовицький та о. В. Сойка зняли свої кандидатури через “злочинні методи боротьби та терор радикалів” [7]. Унаслідок цього до австрійського парламенту потрапили тільки представники “нового курсу” – В. Курилович та Д. Марков. Через розбрат у середовищі русофілів та полеміку з партіями народолюбського табору та “старокурсниками” кількість прихильників радикального напрямку зменшилася. Зокрема, перед виборчою кампанією до галицького сейму 1913 р. на зборах русофільського студентства, що відбулися 29 травня 1913 р., кандидат на адвокатуру Е. Вольницький заявив, що він та 11 його однодумців не будуть брати участі у виборчих перегонах, оскільки вони займаються інтенсифікаційною роботою серед галицького селянства. Це внесло розбрат у погляди русофільської молоді, унаслідок чого вона не була залучена до проведення широкомасштабної агітації в провінції [XII]. У результаті партійних суперечок, зменшення кількості прихильників русофільської ідеї та виникнення фінансової кризи в русофільських господарських товариствах, які здійснювали матеріальну підтримку русофільських кандидатів [III, 42], на сеймових виборах 1913 р. радикальні русофіли здобули лише один мандат (Д. Марков).

Упродовж 1909 – 1910 рр. різко змінилося ставлення галицької

адміністрації до русофільського руху, що було пов’язане з вимогою центрального уряду вжити дієвих заходів для боротьби з проросійською агітацією. Якщо з початку свого перебування на посаді намісник М. Божинський підтримував поміркованих русофілів, то після інспекції русофільських бур у Галичині у травні 1910 р. він дійшов висновку, що “між гуртожитками, які утримує ультра радикальна русофільська фракція та гуртожитками, якими опікуються старорусини, не спостерігається ніякої суттєвої різниці в керівництві та національному вихованні могодлі. Цей результат у жодному разі є неочікуваним, оскільки різниця між російсько-національною та старорусинською фракціями полягає не у відмінностях трактування національних принципів, а у більш чи менш відкритих виступах з приводу актуальних політичних питань”. М. Божинський прийшов до висновку, що русофільський рух, беззаперечно, становить “небезпеку для краю та монархії” [IV, 300-41].

Після невдачі для русофілів парламентської виборчої кампанії 1911 р. галицькі органи влади почали відкрито переслідувати прихильників русофільської ідеї. 11 грудня 1911 р. полили розігнати нелегальні збори радикальних русофілів, що відбувались у Народному Домі, причому заарештувала 5 осіб, серед яких був суддя із Дрогобича І. Гошковський [XIII].

Після відставки намісника М. Божинського у квітні 1913 р. ставлення галицької адміністрації до русофільського руху не змінилося, незважаючи на те, що 27 січня 1913 р. на генеральних зборах консервативної Галицько-Руської Ради помірковані русофіли прийняли рішення ще раз засвідчити у партійній програмі лояльне ставлення до австрійської держави [XIII]. 31 травня 1913 р. провідні представники русофільського табору на зустрічі з новопризначеним галицьким намісником В. Коритовським висловили свої побажання про зміну крайової та урядової політики щодо русофільської партії. Не виправдовуючи їхніх стодівань, глава галицької адміністрації відповів, “що, власне, лише та русинська партія може розраховувати на підтримку уряду та намісника, яка суворо

тримається за австрійську державну ідею та католицьку церкву" [X]. Окрім того, В.Коритовський у звіті, надісланому 10 червня 1913 р. до австрійського міністерства внутрішніх справ, виклав свої погляди щодо боротьби з православною пропагандою, а саме: "[...] я вважаю доцільним спрямувати увагу моїх підлеглих у східній частині краю та вказати їм на те, щоб вони протидіяли всіма законними способами агітації, яка проводиться серед русинського населення, та стримували паломництво до Росії через затримку у видачі прикордонних посвідчень" [XV]. Така офіційна позиція намісника внесла розбрат у ряди радикальних русофілів.

На партійній конференції радикального крила РНП, що відбулася 28 липня 1913 р. у залі Товариства імені М.Качковського, присутні розділилися на прихильників В.Куриловича, який запропонував переглянути програму партії в поміркованому напрямку, зокрема відмовитись від використання російської мови в партійній пресі, офіційно засудити ведення антиавстрійської пропаганди та агітацію греко-католиків переходити на православному обряд [V, 41], і прихильників В.Дудикевича й Д.Маркова, які тостро висупили проти цих ідей. Оскільки прибічники В.Куриловича перебували у меншості, то його пропозиції не були поставлені на голосування [XVII]. Зокрема, Д.Марков пригрозив вийти з партії, якщо буде прийнято програму за редакцією В.Куриловича, а крім того залякав присутніх тим, що всі субвенції, які до цього часу надавала Росія, потрібно буде повернути. Збори утворили координаційний комітет у складі В.Куриловича, Д.Маркова, В.Дудикевича, І.Гриневецького, адвокати І.Драгомирецького та І.Сохацького, редактора "Прикарпатської Русі" С.Лубенського, редактора "Голосу народу" І.Цвороха, священиків С.Матковського та К.Сеника для подальшого обговорення можливостей зміни партійної програми [XVIII]. Не беручи до уваги реорганізаційних перипетій у русофільському таборі, 31 грудня 1913 р. австрійське міністерство внутрішніх справ наказало галицькому намісництву розпустити Товариства імені М.Качковського та "Русские дружинны", а 2 березня 1914 р. у

разі масштабного розгортання проросійської агітації дозволило ввести надзвичайний стан у Галичині [VI, 175 – 176].

Отже, протягом 1908 – 1914 рр. русофільський рух у Галичині переживав гостру кризу, яка була пов'язана як з внутрішніми причинами – ідеологічними суперечками між "старокурсниками" та "новокурсниками", так і з зовнішніми – політикою австрійського уряду, спрямованою на викоринення проросійської пропаганди та заборону агітації переходу на правослашний обряд. Переживаючи розкол, русофільські організації не могли надалі створювати конкуренцію політичним структурам народоверхнього табору, що вело до неминучої втрати кількості їхніх прихильників та занепаду русофільського руху загалом.

- I. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДА України у м. Львові). – Ф. 146 (Галицьке намісництво). – Оп. 6. – Спр. 1338.
- II. ЦДА України у м. Львові. – Ф. 146. – Оп. 6. – Спр. 1339.
- III. ЦДА України у м. Львові. – Ф. 146. – Оп. 6. – Спр. 1366.
- IV. ЦДА України у м. Львові. – Ф. 146. – Оп. 6. – Спр. 1334.
- V. ЦДА України у м. Львові. – Ф. 146. – Оп. 6. – Спр. 1366.
- VI. ЦДА України у м. Львові. – Ф. 146. – Оп. 6. – Спр. 1367.
- VII. Österreichisches Staatsarchiv (далі – ÖStA), Allgemeines Verwaltungsverzeichnis (далі – AVA), Ministerium des Innern, Präsidium. 22/Galizien 1909-1910. Karton 2113. № 9/12 1670.
- VIII. ÖStA, AVA, Ministerium des Innern, Präz. 22/Galizien 1909-1910. K. 2113. № 10/2 1735.
- IX. ÖStA, AVA, Ministerium des Innern, Präz. 22/Galizien 1911. K. 2114. № 3/4 3092.
- X. ÖStA, Haus- und Hof-Schatzarchiv (далі – HNSA), Politisches Archiv (далі – PA) I, XL Interneta, Klasse XLV/9 (1914). K. 224. № 727, indiziert am 30. November 1914.
- XI. ÖStA, AVA, Ministerium des Innern, Präz. 22/Galizien 1912-1913. K. 2115. № 6392.
- XII. ÖStA, AVA, Ministerium des Innern, Präz. 22/Galizien 1911. K. 2114. № 12527.
- XIII. ÖStA, AVA, Ministerium des Innern, Präz. 22/Galizien 1912-1913. K. 2115. № 6391.
- XIV. ÖStA, HNSA, PA I, XL Interneta, Klasse XLV/9 (1913). K. 223. № 6592/M.I., indiziert am 23. August 1913.
- XV. ÖStA, HNSA, PA I, XL Interneta, Klasse XLV/9 (1913). K. 223. № 6898/M.I., indiziert am 23. Juni 1913.
- XVI. ÖStA, AVA, Ministerium des Innern, Präz. 22/Galizien 1912-1913. K. 2115. № 8006.

XVII. Öst. A. V. A. Ministerium des Innern, P. 22. Galizien 1912 – 1913. K. 2115. № 8906.

1. Аркуша О., Мудрий М. Руссофілство в Галичині в середині XIX ст. – на початку XX ст.: генеза, етапи розвитку, світогляд // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 1999. – Вип. 34. – С. 231 – 268.
2. Галичанин. – 1911. – 10 (23) іюня.
3. Галичанин. – 1909. – 11 (24) октябрю.
4. Галичанин. – 1911. – 16 (29) марта.
5. Галичанин. – 1908. – 17 (30) октябрю.
6. Галичанин. – 1911. – 7 (20) марта. – 1910. – 26 января (8 февраля).
7. Макарчук С. Московфильство: итоги та еволюция идеи (середина XIX ст. – 1914 р.) // Вісник Львівського університету. Серія історична. – 1997. – Вип. 32. – С. 231 – 268.
8. Турій О. Галицькі русини між московфильством та українством (до питання про так зване "старорусинство") // Третій міжнародний конгрес українців. (Харків. 26-29 серпня 1996 р.). Історія – Харків: ХДУ. – 1996. Ч. 1. – С. 106 – 112.
9. Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österröichischen Reichstages. XVIII Session, 73. Sitzung, am 21. Mai 1908. – Wien: Hofdruckerei, 1908. – 6340 s.
10. Wendland A. W. Die Russophilen in Galizien. Ukrainische Konsewative zwischen Ostereich und Rußland, 1848 – 1915. – Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2001. – 644 s.

Улана Уська. Руссофильское движение в Галиции 1908-1914 гг.: проблемы организационного развития. В статье рассматриваются причины тактических и идеологических разногласий между радикальными и умеренными руссофилами в Галиции. Обращается внимание на попытки реорганизации Русско-народной партии (РНП), образование "старокурсниками" и "новокурсниками" отдельных организационных структур, выясняются политические последствия раскола руссофильского движения.

Ключевые слова: руссофильское движение, политические партии, Галиция.

Ułana Uśka. Russophile movement in Galicia in 1908-1914: problems of organizational development. The author of the article analyzed the reasons for ideological and tactical quarrels between radical and liberal Russophiles in Galicia. She paid special attention to the ties of

organizational of Russian People's Party, to the creation of new organizational structures by the representatives of new and older courses. She also tried to think over the results of split among Russophiles.

Key words: Russophile, political parties, Galicia.